

БЕЛАРУСКАЯ КНІГА: ПАДХОДЫ ДА ВЫЗНАЧЭННЯ ЗМЕСТУ І АБ'ЁМУ ПАНЯЦЦА

*Лявончыкаў Васіль Емельянавіч, доктар педагагічных навук,
прафесар, загадчык кафедры тэорыі і гісторыі інфармацыйна-да-
кументных камунікацый Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта
культуры і мастацтваў*

Беларуская кніга прайшла складаны шлях развіцця. У яе гісторыі былі перыяды высокага ўздыму, якія далі падставу вучоным сцвярджаць аб існаванні “залатога века” беларускай кніжнасці, але здаралася і адваротнае, калі беларуская кніга і культура цалкам, па словах С.А. Парашкова, знаходзілася амаль на мяжы знікнення “дзякуючы агрэсіўнасці ваража настроеных суседскіх дзяржаў і ваенна-рэлігійных аб’яднанняў, а таксама пануючых колаў тых дзяржаў, у склад якіх уваходзіла Беларусь” [1]. Прыкладзём толькі два прыклады, якія падцвярджаюць такое становішча ў гісторыі беларускай кнігі. Дзякуючы дзейнасці Ф. Скарыны беларусы сталі чацвёртымі з славянскіх народаў (пасля чэхаў, палякаў, чарнагорцаў) уладальнікамі ўласнага друкаванага слова [2]. Як сцвярджае акадэмік Я.Ф. Карскі, па колькасці помнікаў пісьменства на беларускай мове XIV–XVII стст. Беларусь займае другое месца пасля Расіі, а па колькасці старадрукаваных кніг яна пераўзыходзіць яе [3]. Цяпер працілеглы прыклад. Пасля замены беларускай мовы на польскую на канфедэрацыйным сойме ў 1696 г. і прымусовай паланізацыі і каталізацыі беларускага народа кнігі на беларускай мове амаль не выдаваліся. Такое становішча працягвалася ўсё XVIII і амаль усю першую чвэрць XIX ст. Асобныя гісторыкі беларускай культуры называюць гэты перыяд чорным. У нашу задачу не ўваходзіць гістарычны разгляд развіцця беларускай кнігі. Мы засяродзім сваю ўвагу на сутнасці паняцця “беларуская кніга”, яго змесце і аб’ёме. Беларуская кніга з’яўляецца аб’ектам вывучэння многіх навук: літаратуразнаўства, мовазнаўства, гісторыі, культуралогіі, кнігазнаўства, бібліяэказнаўства, бібліяграфазнаўства. Кожная з іх вывучае пэўныя аспекты гэтага ўніверсальнага сродка інфармацыі і камунікацыі. Мы будзем разглядаць галоўным чынам кнігазнаўча-бібліяграфічныя падыходы да вызначэння паняцця “беларуская кніга”, але для параўнання выкарыстаем і меркаванні іншых вучоных.

Нягледзячы на тое, што мінула больш за дзесяць стагоддзяў з часу ўзнікнення беларускага пісьменства і амаль пяць стагоддзяў ад пачатку беларускага кнігадрукавання, паняцце “беларуская кніга” не стала шырока ўжывацца ў практычнай дзейнасці ў сферы культуры ўвогуле і ў прыватнасці ў кніжнай справе, бібліятэчнай справе, бібліяграфіі, сродках масавай інфармацыі і г. д. Няма дакладнага азначэн-

ня гэтага паняцця і ў беларускім кнігазнаўстве. Такі стан узнікнення і распаўсюджвання гэтага паняцця тлумачыцца як аб'ектыўнымі, так і суб'ектыўнымі прычынамі. Паняцце “беларуская кніга” складаецца з двух кампанентаў: агульнага “кніга” і канкрэтызуючага “беларуская”. Аднак сучасныя назвы “беларусы”, “Беларусь”, “беларуская мова”, “беларуская кніга” прайшлі складаны, супярэчлівы і працяглы шлях. Як справядліва заўважыў А.І. Мальдзіс, Рэспубліка Беларусь адносіцца да “нетыповых краін, чые развіццё з’ўляецца выключэннем з агульных заканамернасцей” [4]. Што мае на ўвазе вучоны? У Сярэднявеччы пасля ўзнікнення дзяржаўнасці на беларускіх землях (Полацкае, Тураўскае, Гарадзенскае, Наваградскае княствы) і пазней тэрыторыя Беларусі ўваходзіла ў склад іншых дзяржаўных фарміраванняў, якія насілі палітанімічныя ці іншаэтнічныя назвы (Кіеўская Русь, Вялікае княства Літоўскае (ВКЛ), Рэч Паспалітая, Расійская імперыя). Гэта не магло не сказацца на фарміраванні нацыянальнай свядомасці беларускага этнасу, на ўзнікненні і распаўсюджванні этнонімаў “беларус”, “беларускі”. Пасля старажытных славянскіх этнонімаў “крывічы”, “дрыгавічы”, “радзімічы” і некаторых іншых назваў плямёнаў, што ўтварылі беларускую народнасць, у час Кіеўскай Русі ўзніклі саманазвы: “русы”, “росы”, “русічы”, “русей”. Аднак побач з імі шырока былі распаўсюджаны лакальна-тэратарыяльныя назвы: “палачане”, “смяляне”, “тураўцы”, “менчукі”, “пінчукі” і іншыя. Пасля падзення Кіеўскага княства і ўзнікнення ВКЛ многія нашы продкі, асабліва з раёнаў Полацка, Падзвіння, Падняпроўя, па традыцыі называлі сябе “рускімі”. Нават Ф. Скарына, калі пачаў друкаваць свае кнігі ў Празе, пісаў у прадмовах да іх, што яны выходзяць на “рускай” мове, хоць кожнаму адукаванаму чалавеку таго часу было вядома, што гэта мова не была той, якой карысталіся ўсходнія славяне Кіеўскай Русі. Што тычыцца самаідэнтыфікацыі, то беларускі першадрукар і асветнік называў сябе адначасова і палачанінам, і русінам, і літвінам. Этнонім “беларусцы” узнік толькі ў канцы XVI ст. на землях Полаччыны, Магілёўшчыны, Віцебшчыны, Смаленшчыны і часткова Міншчыны. Ён стаіць бліжэй да сучаснай назвы “беларусы”. У гэты час жыхары згаданых земляў сталі называць сябе беларусамі, а сям-там ужывалася паняцце “беларуская мова”. Што датычыцца заходніх абласцей Беларусі, дык этнонім “беларусы”, “беларускі” адносна іх не ўжываўся. Тут існавала найменне “літвіны” ці “ліцвіны”. Ліцвінамі называлі жыхароў ВКЛ, пераважна заходніх беларусаў і ўсходніх літоўцаў у XIV–XVIII стст. В. Дунін-Марцінкевіч, творчасць якога прыпадае на XIX ст. і які лічыцца пачынальнікам новай беларускай літаратуры, лічыў сябе ліцвінам.

Адноўную ролю ў фарміраванні беларускай народнасці ўвогуле і беларускай кнігі ў прыватнасці адыграла і тое, што пасля далучэння беларускіх зямель да Расійскай імперыі Мікалай I асабістым указам спачатку забараніў ужываць тэрмін “Беларусь”, а пазней і друкаваць на беларускай мове. Тэрыторыя Беларусі з далучэннем да яе некаторых сумежных раёнаў атрымала назву “Паўночна-Заходні край Русі”.

Пасля гэтага беларусаў сталі называць заходнерусамі, а кнігу – заходнерускай. З гэтага часу пачалася фарміравацца тэорыя заходнерусізму, паводле якой беларусы лічыліся не самастойным этнасам, а адгалінаваннем рускага народа. Адгалоскі гэтай тэорыі можна сустрэць нават у наш час, хаця навукоўцамі (гісторыкамі, этнолагамі, філолагамі і інш.) праблема гэта вырашана дакладна.

Мы пералічылі найбольш важныя аб’ектыўныя прычыны неакрэсленасці нашай нацыянальнай свядомасці. Але вядомыя і суб’ектыўныя прычыны. Да іх культуралагі адносяць успрыманне беларускаму свету праз прызму сваёй малой Радзімы (ці свайго роднага кута). Гэта станоўчая рыса беларускай народнай культуры. Але яна паўплывала і адмоўна на фарміраванне такой рысы нацыянальнага характару, як “тутэйшасць”. На пытанне да беларуса, якой ён нацыянальнасці, часта можна было пачуць: “Мы – тутэйшыя” [5].

Пасля невялікага экскурса ў гісторыю ўзнікнення і развіцця этнонімаў “беларус”, “беларуская” звернемся да вызначэння зместу і аб’ёму паняцця “беларуская кніга”. У логіцы пад зместам паняцця разумеецца сукупнасць сутнасных прымет прадмета ці з’явы, а пад аб’ёмам – сукупнасць прадметаў, якія мысляцца ў ім. Звычайна адной з галоўных прымет лічыцца мова, на якой напісана кніга. Яна выконвае этнастваральную, нацыянальна-культурную функцыі, функцыю заснавання слоўнікавага мастацтва і паэтычнай творчасці. Але, нягледзячы на гэта, яна не заўсёды можа выступаць у якасці адзінага крытэрыя, які дазваляе ідэнтыфікаваць кнігу з пункту гледжання аднясення яе да нацыянальнай культуры таго ці іншага народа ці нацыі.

З гісторыі вядома, што ў часы Сярэднявечча стараславянская мова з’яўлялася агульнай мовай кніжнасці праваслаўнага славянскага свету. Акрамя таго ў Беларусі, як і ў іншых краінах Еўропы, выкарыстоўвалі лацінскую мову. Гісторыкі Л. Лыч і У. Навіцкі сцвярджаюць, што паэзія ў Беларусі ўвогуле пачынала стварацца не на беларускай мове, а на латыні. Як прыклад для доказу гэтай думкі яны прыводзяць вядомы літаратурны твор Міколы Гусоўскага “Песня пра зубра” [6], напісаны на лацінскай мове. Калі ў канцы XVII ст. старабеларуская мова была заменена польскай, сацыяльная кніжная памяць беларускага народа замацоўвалася на ёй. Пасля далучэння Беларусі да Расійскай імперыі і забароны друкавання па-беларуску творы беларускіх аўтараў ствараліся і друкаваліся на рускай мове. Але і калі старабеларуская мова ў ВКЛ мела статус афіцыйнай, кнігі на беларускіх землях друкаваліся на розных мовах. Так, з выдадзеных на тэрыторыі ВКЛ за 1525–1599 гг. 324 кніг на лацінскай мове было надрукавана 151, на польскай – 114, на беларускай – 50 і на іншых мовах – 9 [7]. Гэтыя факты сведчаць аб тым, што насельніцтва Беларусі было шматмоўным. Адсутнічае аднамоўе і ў Рэспубліцы Беларусь на сучасным этапе, калі яна стала самастойнай дзяржавай. Як вядома, у Беларусі ў адпаведнасці з Канстытуцыяй існуе дзве дзяржаўныя мовы – беларуская і руская. Значыць, мова, на якой надрукавана кні-

га, не можа быць адзінай прыметай. У якасці другіх сутнасных прымет навукоўцы правамерна называюць аўтарскую прыналежнасць кнігі, тэрыторыю яе стварэння і друкавання, яе змест. Напрыклад, навукоўцы А.І. Жураўскі і А.Н. Булыка ў артыкуле “450 гадоў беларускага кнігадрукавання” спрабавалі знайсці асноўную прымету для вызначэння паняцця “беларуская кніга”. У такой якасці, на іх думку, можа выступаць нацыянальная прыналежнасць аўтараў і прызначнасць іх выданняў для распаўсюджвання сярод насельніцтва пэўнай краіны. “З’яўляецца апраўданым, – пісалі яны, – беларускімі кнігамі лічыць тых выданні, якія ажыццяўляліся беларусамі і прызначаліся для распаўсюджвання сярод беларускага насельніцтва незалежна ад таго, дзе яны ствараліся і на якой мове друкаваліся” [8]. Як бачна з прыведзенай цытаты, вучоныя бяруць за аснову аўтарскую прымету і ўводзяць дадатковую: “прызначэнне выдання для распаўсюджвання сярод беларускага насельніцтва”. На наш погляд, гэта неправамерна па дзвюх прычынах. Па-першае, вельмі цяжка ідэнтыфікаваць прызначэнне таго ці іншага выдання для той ці іншай нацыі ці народа, а па-другое, самыя выдатныя творы маюць інтэрнацыянальны характар, а гэта значыць, разлічаны на распаўсюджванне і сярод іншых народаў. Што тычыцца аўтарскай прыметы, яна з’яўляецца адной з самых сутнасных, бо сведчыць, хто напісаў тэкст кнігі, хто падрыхтаваў яе да выдання, хто надрукаваў. Цяпер у многіх краінах свету, у тым ліку ў Беларусі, ствараюцца аўтарытэтных базы даных аб індывідуальных і калектыўных аўтарах, што ў значнай ступені будзе садзейнічаць рэалізацыі працэсу ідэнтыфікацыі і самаідэнтыфікацыі аўтараў адносна прыналежнасці іх да пэўнай нацыянальнай культуры. Аднак і гэтая прымета без далучэння іншых падчас не дае магчымасці дакладна адказаць на пытанне, што такое беларуская кніга. Напрыклад, кнігі В. Дуніна-Марцінкевіча, які лічыў сябе ліцвінам і пісаў на польскай і беларускай мовах, з’яўляюцца беларускімі, а кнігі А. Міцкевіча, які нарадзіўся недалёка ад Навагрудка і адносіў сябе да ліцвінаў, але пісаў толькі на польскай мове, разглядаюцца як польскія кнігі, і яго прозвішча і творы не ўключаны ў бібліяграфічны слоўнік “Беларускія пісьменнікі”.

Сутнаснай прыметай пры вызначэнні кнігі як беларускай з’яўляецца тэрыторыя: Беларуская дзяржава ці беларуская этнічная тэрыторыя, калі гаворка ідзе пра час, у які Беларусь не мела дзяржаўнасці. Але тэрытарыяльнай прыметай вельмі складана карыстацца адносна перыядаў, калі тэрыторыя Беларусі ўваходзіла ў склад іншай дзяржавы (ВКЛ, Рэчы Паспалітай, Расійскай імперыі). Тады кнігі беларускіх аўтараў па-беларуску ці на іншых мовах выходзілі на тэрыторыі ўсёй дзяржавы (напрыклад, у Варшаве, Кракаве і іншых гарадах у часы Рэчы Паспалітай, ці ў Санкт-Пецярбургу і Маскве ў часы Расійскай імперыі). У такіх выпадках толькі прыналежнасць аўтара да беларускага народа і мова з’яўляюцца асноўнымі. Больш за тое, беларускамоўная кніга ствараецца прадстаўнікамі беларускага замежжа (ці беларускай дыяспары) ва ўсіх краінах, дзе яны пражываюць.

Навукоўцы вылучаюць і такую прымету, як змест кнігі, але яна яшчэ ў меншай ступені, чым мова, аўтарства, тэрыторыя, можа выступаць у якасці адзінай ідэнтыфікацыйнай. Справа ў тым, што існуюць кнігі краізнаўчага, народазнаўчага, у нашым выпадку, беларусказнаўчага характару, якія напісаны аўтарамі іншых нацый і надрукаваныя ў іншых краінах. Акрамя пералічаных чатырох сутнасных прымет для ідэнтыфікацыі беларускай кнігі могуць улічвацца і іншыя, напрыклад, прыналежнасць выдавецтваў ці тыпаграфій да Беларусі, рысы нацыянальнай культуры ў афармленні, графіцы і іншыя. Так, даследчык гісторыі беларускага кірылаўскага друкавання XVII–XVIII ст.ст. Г.Я. Галенчанка прапаноўваў сукупнасць наступных адзнак для ідэнтыфікацыі беларускай кнігі таго перыяду: 1) тэрытарыяльнае месцазнаходжанне друкарняў; 2) змест кнігі, прызначанасць беларускаму чытачу, арыентацыя кнігавыдавецтва на беларускі рынак; 3) паходжанне аўтараў рукапісу, работнікаў друкарні, кнігавыдавецтва, нацыянальны састаў брацтва пры друкарні; 4) рысы нацыянальнай культуры ў афармленні, арнаменты, графіцы друкаваных выданняў [9]. Е.С. Умецкая, вывучаючы гісторыю кнігавыдавецтва ў Беларусі першай трэці XIX ст., таксама зрабіла высновы аб неабходнасці ўлічваць комплекс прымет пры аднясенні той ці іншай кнігі да сферы беларускай культуры, а менавіта: аўтар тэксту ці перакладчык, рэдакцыйнае, тэхнічнае і мастацкае яе выкананне [10].

Праведзены намі аналіз сутнасных прымет, паводле якіх можна вызначыць кнігу як беларускую, дазваляе зрабіць выснову, што ніводная з іх не з’яўляецца ўніверсальнай (самадастатковай), і толькі іх камбінацыя ці спалучэнне можа прывесці да станюўчага выніку. Такім чынам, паняцце “беларуская кніга” мае гетэрагенны характар, і яго змест уключае наступныя сутнасныя прыметы: мова, аўтарства, тэрыторыя, змест кнігі; а таксама дадатковыя: рэдакцыйнае, тэхнічнае, мастацкае выкананне твораў друку. У такім выпадку аб’ём яго ахоплівае: а) беларускамоўныя кнігі, выдадзеныя як на тэрыторыі Беларусі, так і за яе межамі; б) кнігі на іншых мовах (лацінскай, рускай, польскай і іншых), напісаныя аўтарамі беларускага паходжання (ліцвінамі, захаднерусінамі, беларусамі) і грамадзянамі Беларусі, незалежна ад месца выдання гэтых кніг; в) пераклады кніг на беларускую мову замежных аўтараў (на іншых мовах), а таксама пераклады беларускіх аўтараў на замежныя мовы; г) кнігі, выдадзеныя выдавецтвамі і тыпаграфіямі на тэрыторыі Беларускай дзяржавы ці на беларускай этнічнай тэрыторыі, калі Беларусь не мела дзяржаўнасці.

Калі аналізаваць практычную дзейнасць (у галіне кніжнай і бібліятэчнай справы, бібліяграфіі), дык тут тэрмін “беларуская кніга” амаль не ўжываецца. Напрыклад, статыстычны зборнік выдавецкай дзейнасці ў нашай краіне носіць назву “Друк Беларусі”. Бягучы бібліяграфічны паказальнік Нацыянальнай кніжнай палаты называецца “Летапіс друку Беларусі”. Нават зводны каталог беларускай друкаванай кнігі за 1517–1917 гг., выдадзены Нацыянальнай бібліятэкай

Беларусі (НББ), атрымаў назву “Кнігі Беларусі”. Беларускія культу-ролагі і гісторыкі таксама карыстаюцца палітонімамі ці тапонімамі. Напрыклад, “Гісторыя культуры Беларусі” (Мн., 2003), напісаная С.А. Парашковым, хаця ў прадмове і тэксце кнігі шырока ўжываецца паняцце “беларуская культура” (г. зн. выкарыстоўваецца этнонім).

Праблема ідэнтыфікацыі кнігі з пункту гледжання яе прыналежнасці да той ці іншай нацыянальнай культуры з’яўляецца міжнароднай. Да яе звярталіся шмат навукоўцаў розных краін свету, міжнародныя арганізацыі, у прыватнасці ЮНЕСКА і яе структурнае падраздзяленне – ІФЛА. У якасці агульнага тэрміна ў міжнароднай практыцы ўжываецца “нацыянальная кніга”, “нацыянальны друк”, “нацыянальны дакумент”, “нацыянальная калекцыя”. Гэты агульны тэрмін шырока ўжываецца ў навуковай літаратуры і практычнай дзейнасці НББ, Нацыянальнай кніжнай палаты Беларусі і інш. Змест і аб’ём паняцця “нацыянальная кніга” ці “нацыянальны дакумент” разглядалі ў сваіх артыкулах І.У. Дрыга, А.В. Мураўёва, Р.М. Чыгірова, Т.І. Рошчына і іншыя. Супрацоўнікі НББ распрацавалі рэкамендацыі для выдзялення ў электронным каталогу бібліятэкі нацыянальнага дакумента, экстарыёрыкі і калекцыі беларускага замежжа.

Што азначае тэрмін “нацыянальны”? У заходнегерманскіх і раманскіх мовах прыметнік “nationale” мае некалькі раўнапраўных значэнняў: нацыянальны, народны, айчынны, дзяржаўны. Таму ў замежных краінах ён часта ўжываецца ў сэнсе дзяржаўных ці айчынных прадметаў, з’яў, назваў (нацыянальная прадукцыя, нацыянальны друк, нацыянальны кніжны фонд і г. д.). У такіх выпадках паняцце “нацыянальны” азначае прыналежнасць гэтых з’яў культурнага жыцця не толькі да той ці іншай асобнай нацыі, а да дзяржавы і ўсіх народаў, якія жывуць на яе тэрыторыі. Міжнародны кангрэс па нацыянальнай бібліяграфіі (Парыж, 1977) асабліваю ўвагу надаў размежаванню кніг (дакументаў), якія выдаюцца ў пэўнай краіне, ад тых, якія друкуюцца за яе межамі, але адносяцца да яе па форме ці зместу (мова, аўтарская прыналежнасць, змест). Дакументы, якія выходзяць у тэрытарыяльных межах краіны, атрымалі назву “нацыянальнай прадукцыі” ці інакш “нацыянальных дакументаў (публікацый)”. Нацыянальныя дакументы разам з тымі, якія па зместу, аўтарству і мове датычацца да пэўнай краіны (так званыя матэрыялы экстарыёрыкі), былі названы паняццем “нацыянальная калекцыя”. Такое рашэнне міжнароднага форуму адпавядае галоўнаму прынцыпу ўніверсальнага бібліяграфічнага ўліку (УБУ), паводле якога кожная дзяржава павінна весці ўлік і інфармаванне аб сваёй нацыянальнай прадукцыі, а па жаданні і пры магчымасці – таксама і матэрыялаў экстарыёрыкі. Аналіз замежных і айчынных публікацый па гэтай праблеме сведчыць, што ў якасці сутнасных прымет, якія даюць падставу аднесці пэўную кнігу (ці групу кніг) да нацыянальнай прадукцыі той ці іншай краіны выкарыстоўваюць тыя самыя прыметы, што і пры азначэнні паняцця “беларуская кніга”: мова, аўтарства, тэрыторыя, змест кнігі. На першы погляд можа здацца, што гэтыя

тэрміны маюць сінанімічны характар, але насамрэч гэта не так. Тэрмін “нацыянальная кніга” у большасці краін свету асэнсоўваецца як палітанімічны; а беларуская кніга – як этнанімічны, які сведчыць аб аднясенні кнігі да пэўнага народу (нацыі), а не краіны.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Парашкоў С. А. Гісторыя беларускай культуры / С. А. Парашкоў. – Мн. : Беларус. навука, 2003. – С. 5.
2. Лыч Л. Гісторыя культуры Беларусі / Л. Лыч, У. Навіцкі. – Мн. : НКФ “Экаперспектыва”, 1996. – С. 42.
3. Карский Е. Ф. Белорусы. Т. 1. Введение в изучение языка и народной словестности / Е. Ф. Карский. – Варшава, 1993. – С. 343.
4. Мальдзіс А. В. Што лічыць бібліяграфічнай рэдкасцю ва ўмовах Беларусі? / А. В. Мальдзіс // Матэрыялы Першых кнігазнаўчых чытанняў (Мінск, 15 верасня 1998 г.) / Нац. б-ка Беларусі. – Мн., 2000. – С. 127.
5. Игнатович П. Г. Этнические основания культуры / Игнатович П. Г., Чернявская Ю. В. – Мн. : “Технопринт”, 2001. – С. 80.
6. Лыч Л. Гісторыя культуры Беларусі / Л. Лыч, У. Навіцкі. – Мн. : НКФ “Экаперспектыва”, 1996. – С. 40.
7. Тамсама, с. 30.
8. Журавский А. И. 450 лет белорусского книгопечатания / А. И. Журавский, А. Н. Булыко // Книга. Исслед. и материалы. – М., 1967. – Сб. 14. – С. 105.
9. Галенченко Г. Я. История белорусского книгопечатания XVI–XVIII веков (кирилловского) : дис. ... канд. ист. наук. / Галенченко Г. Я. – М., 1965. – С. 15–16.
10. Умецкая Е. С. История книгопечатания в Белоруссии в первой трети XIX века (1861–1932 гг.) : автореф. дис. ... канд. ист. наук / Умецкая Е. С. – Мн., 1977. – С. 19.

ГІСТОРЫЯ КНІЖНАЙ КУЛЬТУРЫ БЕЛАРУСІ: ПРАБЛЕМЫ І ПЕРСПЕКТЫВЫ ДАСЛЕДАВАННЯ

*Нікалаеў Мікалай Віктаравіч, доктар філалагічных навук,
прафесар, загадчык аддзела рэдкай кнігі Расійскай нацыянальнай
бібліятэкі*

 саблівасцю і істотным недахопам усёй беларускай гістарыяграфіі з’яўляецца адсутнасць добрай аўтарскай манаграфіі палітычнай гісторыі беларускага народу. У нейкай ступені гэты недахоп кампенсуецца толькі паслядоўным і адносна поўным курсам гісторыі беларускай кніжнасці Вацлава Ластоўскага [1]. Таму на этапе станаўлення нацыянальнай гістарыяграфіі значэнне працы В. Ластоўскага для Беларусі можна параўнаць са значэннем М. Карамзіна, С. Салаўёва ці В. Ключоўскага для Расіі,